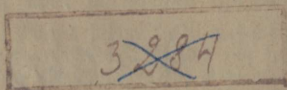

A-6669

Gesti

laste eluwisid.

Koolmeister J. Soo konwerentsikõne.

Tartus.

Trükitud Schnakenburgi juures.

—
1877.

Zensuri poolest lubatud. — Riias, 7. Märtsil 1877.

A-6669

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
31 914

Armsad lastekaswatajad! Meie kuuleme väga sagedaste neid kaebtuisi, et meite noor rahwas peab oma elukombede ja wiiside poolest mõnes kohas õige väga raiskus olema. Need kaebtused ei ole mitte ilmaaegu. Kuidawiisi meie oma laste ja noore rahwa eluwiisid peame parandama, seda püüab selle raamatukese wäljaandja siin lehtedes üheteistkümne peatüki sees seletada.

Armsad lastekaswatajad: emad ja isad, koolmeistrid ja wõõrmündrid, kooliwanemad ja wallawanemad! wõtke siin sest laste eluwiiside õpetusest kõik seda, mis teie tunnete hea ja kasulikku olewad, õige omale südamesse, ja kaswatage oma ja wõeraid lapsi nõnda, nagu neis lehtedes saab õpetud.

I. Segane kõne ja torsfus ehk põrnis olek.

Kui mõni wõeras juhtub kuskil majas ehk wäljas mõne wiie kuni kümne aastase lapse üksinda eest leidwad, siis see laps püüab wõera eest ärapõgeneda, ei wasta wõera inimese küsimiste peale, ehk kui wastab, siis nii segase ja tasase kõnega, et wõeras jada weikse kerge küsimise peale mitte ühte ainsamad õiget wastust ei saa. Seal juures on laps ise nii torsfus, põrnis ja kõnnis, nagu hakkaks ära surema. Urge pange seda mitte imeks, see on tõeste, ei mitte üksinda wõera inimese ees, waid iga ühe oma maja inimese, ka isa ja ema ees nõnda! Kas on see siis lapse süü? Ei mitte lapse süü, waid sina isa ja ema, see on sinu süü, kes sa last mitte rõõmsa, selge ja armsa filmaga ei ole õpetanud waatama, kes sa mitte last sirgeste ja wiisakaste ei ole õpetanud seisma, kes sa last mitte ei ole õpetanud selgeste ja kõwaste kõnelema. Nii pea kui laps on õppinud jo weidi kõnelema, siis peame

hoolega last kõnelemises edasi õpetama. Meie peame siis kõige tema küsimiste peale vastama, temale sõna nõnda suhu seadma, et laps neid ka viisakaste ja ilusaste wälja ütleb. Meie peame siis last, kõige enam isa ja ema, õpetama selgeid sõnu kõnelema ja selgeid mõtteid sõnades wälja ütlemata. Isad ja emad peavad lapsi, kui naad jo kõnelema on hakkanud, weel õpetamise tarwis wäga nooreks. Kui laps midagi asja näeb, ja isa ehk ema käest selle asja üle midagi küsib, siis on wastus: „Pea suu, mis sina tatnina sest tahad teada, ennäh ninatarka, kas ja nurka saad!“ See ei pea mitte nõnda olema. Kõige laste ilmsüüta küsimiste peale peab wastama, selge lapseliku sõnadega asja äraseletama, ja siis jälle lapse käest küsima, kas ta sest ka aru saanud. Kuidagi wiisi see peab sündima, saagu siin ka ööldud. Kui laps sinu käest küsib: „Kes on Jumal?“ Siis wasta: „Jumal on üks wägew waim, kes inimeisi, elajaid, puud ja kõik asju on loonud. Tema näeb ja kuuleb kõik, mis inimesed teewad. Tema näeb ja kuuleb ka mis sina teed ja kõneled. Kõik head lapsed on tema meelepärast. Halbu lapsi wihtab tema“ j. n. e.

Kui laps sinu käest küsib: „Isa ae! Mikspärast lehma ka mitte wankri ette ei panda?“ Siis wasta: „Jumal on loonud iga elajat ise tarwituse peale. Hobusele on Jumal suuremat jõudu annud, seepärast peab tema ka ränka koormat wedama. Lehma on Jumal meile piima andjaks loonud, seepärast annab tema meile söögi tarwis piima“ j. n. e. Dled ja nõnda lapsele seletanud, siis küsi lapse käest: „Kes on Jumal? Keda on Jumal loonud? Mis asja Jumal kuuleb ja näeb? Misukesed lapsed on Jumala meelepärast?“ j. n. e.

Kui laps küsib: „Kui palju on 5 ja 15?“ Siis ära wasta mitte kohe filmapilk 20, waid lase last ise peast arwata. Kui sina lapsele kohe wastad esimese jutiga 20, siis laps ütleb ka ilma mõtteta ja arusaamata wurinal 20 järele, ning ta waene loomake on nõndasama tark nagu ennegi. Last lase weikeste küsimiste waral ise wälja arwata, et 5 ja 15 on 20. Nõnda küsi siis lapse käest: „Palju on 10 ja 5?, kui 5 ja 5 kartulid kipsma paned, mitu siis on? pane 10 juure, palju siis saab? Sinu ühe kääl on mittu sõrme? mulju 2 maha, palju siis weel püsti jääb?“ j. n. e. Ilm-

tüdimata peab siis nõudma, et laps kõige finu küsimiste peale täie sõnadega ja kõwa healega selged vastused annab. Nõndasamute peab wanem nende räägitud õpetuste kõrwas last õpetama sirgeste kõndima ja wiisakaste oma weikefid liikmeid liigutama. Kui siis on näha, et laps omad molad wingus, silmad kortsus, riided lohakile, nina tatise hoiab, ühe sõnaga ütelda: laps on tordsus, siis peab wanem last heaga jälle ilmtüdimata õpetama ja juhatama; et laps sirgeste kõnnib, wiisakaste oma käsi, jalgu ja kõif oma keha liikmeid hoiab ja liigutab.

Siin saawad isa ja ema selle õpetuse kohta ütleva: „Tõhu ullu ae! kust me niipalju aega saame nõnda lasti utšitada?“ Ara wabanda ennast mitte ilmaaegu. Lastekaswatamine on kõigest muust tööst ja talitustest peaasi. Talwel jääb sul aega see tarwis küllalt üle. Ka suwel on so laps enamiste sinu töö juures. Ega töö ei sunni so suud finni olema? Tööd tehes wõid jo ka suwel wäga heaste lapsega juttu aeada, niisugust juttu, kust laps õppust saab. Kas see siis palju on? kui sa talwel õhtati mõned pooled tunnid lapsega lapse juttu aead, Abitsast kolm tähte korruga selgeks õpetad j. n. e.

Kui sa last nõnda maast madalast oled õpetanud, siis saab laps ka koolis paremine koolmeistre õpetusest aru; jah, so laps on jo kõige alama kooli isa ja ema juures läbiläinud. Mis siin isa ja ema kohta on ööldud, see on kõige koolmeistrete kohta üteldud. Mis isa ja ema ei ole õpetanud, seda peab koolmeister õpetama.

II. Sõnakuulmine.

Sõnakuulmine on kõige eluwiišide põhi. Igaüks inimene, olgu alam ehk ülem, peab sõna kuulma, ehk teise sõnaga öölda peab käsku täitma. Nõnda peab siis ema, isa ja koolmeister maast madalast lasti sõnakuulmisele kaswatama. Sõnakuulmataks lasteks nimetajse neid lasti, kes meelega ja selge teadmisega käsu üle astuwad. Kui laps ilma teadmata eššib, siis ei ole tema mitte sõnakuulmata, waid ta on kogemata midagi teinud, mis ta pärast kahetšeb. Meite laste juures on sõnakuulmise poolest wäga suur puudus. Ema

ehk isa käsib last midagi weikest asja teha ehk talitada. Laps aga ei kuula wanema käsust midagi, waid ütleb ka weel pealegi sõnu wasta: „Mis sul enesel on, eks sa ise tee! Pea mind rahu!“ j. n. e. Seal kaebab siis ema isale ja isa emale: „Kül meie Hatfi on sõnakuulmata!“ Oh isa, oh ema! ei ole se so lapse süü, et ta so wasta sõnakuulmata on, waid see on so oma süü, kes sa last ei ole õpetanud sõnakuulma. Niisugust sõnakuulmata olemist tuleb ka mõnes koolis ette. Näituseks saagu aga üks asi nimetud. Koolmeister ütleb: „Lapsed! nüüd on tund; ükski ei tohi tunni ajal ilma lubata wälja minna.“ Seal lähab aga pea üks ja teine ilma lubata tunni ajal wälja, ilma et naad sest keeldusest midagi hooliwad. Nõnda kaebab siis koolmeister ka: „Lapsed on sõnakuulmata.“ Ei, see ei ole mite laste süü, waid sinu süü, armas ametiwend, kes sa lapsi ei ole mitte õpetanud sõnakuulma.

Nüüd teie saate küsima: „Kuida wõime meie siis lapsi täieliku sõnakuulmisele õpetada ja kaswatada?“ Wastus on: armu läbi. Kui aga arm midagi ei peaks aitama, noh seal ka hirmu ehk karistuse läbi. Hirm aga ei pea ilalgi ilma armuta walitsema, waid kui sina saad sunnitud mõnda last karistuse läbi sõnakuulma õpetama, siis tulgu see karistus ikka ühest laste wasta armastajast südamest. Koolmeistre ehk wanema wits, kepi, wali heal, kuri nägu ei aita mitte palju. Sa wõid kül nende nimetud asjade, n. l. witsa, kepi, wali heale ja kurja näo läbi lapsi üheks filmapilgu ajaks sõnakuulelikuks pörutada, aga laste kisa ja kära, üleühtse kõik sõnakuulmata olek on pea jälle lahtri. Koolmeister ja wanem peawad lastele kõwatahtmise, kindla olemise, tõsise sõna ja armastaja südamega käskusid andma. Niisuguste sõna kuulub laps ilma witsa ja kepi abita. Laste sõnakuulmine peab kaswama, nõnda et lapsed armastuse pärast sõna kuulwad. Seepärast peab koolmeister ja wanem armastaja südamega, kannatlik helde, õige ja lahke laste wastu olema, nende awitaja, nende kurbtuse ja rõõmu osawõtja olema. Siis saawad lapsed tõeste armastuse pärast sõna kuulma. Kui laps meelega sõnakuulmata on, siis peab laps karistud ehk nuheldud saama. Et sõnakuulmata oleku, kõige rohkem kangekaeluse juures nuhtlust tarwis läheb, seepärast saagu siin selle küsimise üle ka kõneldud: Kuidas peab karistus olema?

Karistus kodu ja koolis peab lastele kasvatamise rohi ehk abi olema. Kui sina isa, ema ehk koolmeister karistad, siis pane tähele, et sa seega lastu saadad, aga mitte kurja ei tee, ega lapse meelt ei riku. Lapsed ei ole mitte kõik ühesugused; ühe lapsega tuleb teistviisi ümber käia kui teisega. Lapsekasvataja, sa pead wahet tegema laste wahel; nõnda kui laps on, peab karistus olema. Pane siis lapse loomuliku olemist tähele ja karista teda sedamööda, kui tema olemine seda nõuab. Ei iialgi tohi nuhtlus loodud wea, nõdruse ehk kogemata eesmise pärast lapse peale langeda.

Siin tuleb see küsimine tahtmata suhu: Kust aastast saadik võib hakata lapsi karistama? Ka seda weiksamad, kolme, nelja aastast pead sa ka karistama, kui sa näad ja tunned et ta meelega sõnakuulmata on. „Weana witsa, kui wits weandib.“ Weikese kolme kuni kuue aastase sõnakuulmata lastele on weike isalik mõistlik witsanuhklus kõige parem lapsekasvatamise rohi. Lapsed peawad oma kõige noorema elu aastades kobe tundma õppima: ära tee paha, siis ei sünni sulle ka mitte paha. Sagedaste saawad lapsed kogemata süü pärast wihaga hambaid kiristades karwupidi wäänatud, rusitaga wommitud ehk luuawarrega tongitud. Sina wanem ehk koolmeister, kui sa sedawiisi wihaga lapse kallale jooksed, siis ei ole sa mitte weart, et sa isa, ema ehk koolmeistre nime kannad. Kui sa karistad, siis karista nõnda, et karistus parandab, aga mitte nõnda, et karistus wiha karistaja wasta sünnitab. Nõnda ole siis nuheldes ilma wihata, tajane, ole lapse kurja teo ehk sõnakuulmata oleku pärast südamest kurb, ja tuleta lapsele meele, et laps oma süüga armast Sumalat on kurwastanud. Ei pea siis iialgi seda ette tulema, et sa last wannud, söimad, pillad ja hirmsaste ahwardad, üteldes: „Oh sa wäänekael, sa hobusewaras; sind saadana wäntsa saab ilm õppama; aga nüüd sa hundiluu oled mo kääs, kül ma nüüd sind saan roostama!“ Oh lapse wanem, oh koolmeister! kui sa seda teed, siis ei ole sa mitte jälle weart, et sa lapse wanemaks ehk koolmeistres saad nimetud! Ei tohi sa ka mitte iialgi seda lubada, et teised lapsed nuheldawa lapse üle naerawad.

— Misukesed laste nuhtlused koolmeister peab koolis pruukima, tahan siin järgimööda fergemalt rängemale nimetada, need on: laitmine filmaga, laitmine suusõnaga, laitmine

kirjaga (pääwaraamatus), püstiseismine, püstiseismine ilma lõuneta (keda koolis kinnijäämiseks nimetatakse), priiuse kääst ärawõtmine, ja kõige wiimaks peksmine. Milla ja kuidawiisi neid trahwisiid pruukida tuleb, jäägu siin nimetamata.

III. Teretamine.

Spetud rahwa juures mõistwad jo kolmeaastased lapsed teretada ja Sumalaga jätta. Meite talurahwa lapsed, suured kolmeteistkümmne aastased jõmbisid ei mõista aga weel selge sõnaga kõneldagi, weel vähem teretada. Si, see ei ole mitte laste süü, waid see on jälle lastewanemate süü. Kust võib laps seda teha, mis talle mitte ei ole õpetatud. Argem jätkem, armsad lastekaswatajad, sellepoolest meite lapsi mitte hooletuse sisse, waid õpetagem aegaste, jo esimistes eluaastades lapsi teretama, ja oma ja wõera inimesega selgeste kõnema. Kui laps õhta magama heidab, siis peab ta esite isa ja emale, ja siis kõige pererahwale ülehulga ütlemata head ööd; nõndasamute homiku ülestõustes jälle ütlemata selle sõnaga tere homikud, esite isa ja emale, siis muu rahwale. Ka kõik wõeraid inimeisi peab laps teretama, Sumalaga jätma ja terwist wasta wõtma õppima, olgu oma kodu ehk wõeras paigas. Poislapsed peawad teretamise juures ka mõistma mütsi peast ärawõtta ja wanemaid ja ülemaid inimeisi wiisaka kummardamisega teretama. Laps peab teretades isa ja ema kääle alati suud andma, nõndasamute igaihe wanema inimese kääle, kes lapse wasta isa ehk emaliku seisuses on, nii kui ristiiisale, ristiemale, koolmeistrele, õpetajale j. n. e. Teretamise pärast wõtkem weel laste juures tähele panna, et laps mitte üksinda wanema ehk koolmeistre nähes, waid ka nende nägemata peab mõistma wiisakaste teretada, Sumalaga jätta ja terwist wasta wõtta. Selle raamatufese kirjutaja on mitugi last, ka kihelkonnakooli poisja, kellel teretamine ja wiisakad eluwiiisid olid kaunis selgest õpetud, näinud, kes üksinda siis teretasid ja üksinda siis Sumalaga jätsid, kui nende wanemad ehk koolmeister seda nägid; mujal aga pugesis naad tutwast inimestest, kes pealegi weel isaliku seisuses lapse wastu olid, põrnitades mööda. See

ei ole mitte hea, laps peab seda kõik mis talle on õpetud ka ilma wanema nägemata mõistma ilufaste ja wiisakaste teha.

Siin peame meie ka ühest asjast kõnelema, mis tere-
tamise juures lastele tuleb ära õpetada: See on see, et
poislapsed peavad õppima igalpool elutubades ilma mütsita
olema, ja tütarlapsed jälle ilma rätikuta. Mikspärast? See-
pära, et

1) Nõuab wiisakas eluviis seda, et kõik noored ja wanad,
nii hästi poisid kui tüdrukud peavad elutuas ilma
peakatteta olema.

2) On peakattega elutuas (üleüldise sooja tuas) oled
terwiskele kahjulik, sest et üle liia peakatte sooja
läbi saab veri kõigest kehast rohkem pähe kistud,
ja nõnda sünniwad siis peawalud, silma ja kõrwa
haigused j. n. e.

Neid kahte punkti wõtkem õige tähele panna. Meie
oleme enamiste igas külakoolis, ja ka leerikoolis näinud kõigil
tütarlastel rätikud peas olewad. Ka poisja oleme näinud
koolituas mütsiga ümber jookswad. Ei, see ei tohi ja ei pea
mitte nõnda olema ega jääma. Laps olgu elutuas ilma
peakatteta, iseäranes aga koolituas, kus laps peaga peab tööd
tegema.

IV. Palumine ja tänamine.

Lapsi näame fagedaste asju oma wanema ehk muu
inimese käest ilma palumata küsiwad: „Anna mulle, ja pead
andma, tee seda, ma tahan seda“ j. n. e. Armsjad laste-
kaskwatajad! meie oleme weel hullemini näinud lapsi ema
ehk ka isa käest asju küsiwad: „Anna jo kuriloom ükskord?
kui ja ei anna, siis ma löön lusika puru!“ ja wiskab ka,
nii kui plaratab, lusika mööda pörandad puruks. — Tah,
sedawiisi kuuleme meie lapsi küsiwad. Aga et naad nõnda
küsiwad: „Ma palun, anna mulle! Ole nõnda hea ja anna!
Ma palun seda teha!“ seda ei ole mitte kuulda. Ka ei ole
seda mitte kuulda, et laps seda tänab, kes talle midagi head
on teinud. Kui siis koolmeister koolis ütleb: „Laps, ja pead
paluma, ja pead tänama ja nõnda ütleva: „Ma palun, ma
tänan“, siis jääb laps pärani suuga wahtima ja kuulama,

et koolmeister talle ütleb palu ja täna. Laps ei ole seda isa ja ema käest iialgi kuulnud. Nõnda ei wõi ta siis keegi mitte imeks ega pahaks panna, et laps ei mõista paluda ja tänada. Siin peab siis jälle koolmeister seda õpetama, mis lapse oma wanem tegemata jätnud. Õpetage siis armsad lastekaswatajad lapsi paluma ja tänama. Ira jalli iialgi, et laps midagi sinu kääst küsib ilma palumata, ehk midagi wasta wõtab ilma tänamata. Laps peab alati ütleva sellele, kelle kääst ta midagi küsib: „Ma palun anda, ma palun ütelda, ole nõnda hea ja tee mulle seda.“ Nõndasamute peab laps iga heateo eest tänama. Kui sa annad midagi lapsele, olgu kas wõi raasuke leiba, siis peab laps ütleva: „Ma tänan.“ Kõik seda ei pea mitte laps üffinda koolmeistre, isa ja ema ees tegema, waid ka teenijate, sulaste ja tüdrukute wastu. Nõnda õpiwad ka siis seeläbi halwa eluwiiisidega teenijad lastest paremad eluwiiit.

Siin sai näidatud, kuidas lapsi peame õpetama inimeisi paluma ja tänama. Wõttem aga ka õige lühidelt tähelepanna, kuidas lapsi peame õpetama Jumalat paluma ja tänama, ja see olgu meite juures peaasi.

Meite rahwa juures on, üleühtse ütelda, palwepidamisest suur puudus. Naad peawad aga üffinda siis söögi palwet, kui worstid ja seaküljed laua peal aurawad! Ise peame meie palwet ees tegema, ja siis ka last õpetama seda järel tegema. Nõnda õpetage siis jo 4—7 aastase lastele lühikesed söögi, õhta ja homiku palwed selgeks, keda naad enne ja pärast sööki, ning õhta magama heites ja hommiku ülestõustes isa ehk ema kuuldes peast peawad lugema, ja pärast ise ilma wanemata seda tegema.

V. „Teie“ ja „sina“ sonake.

Õige suur eluwiiSIDE wiga on meite Eesti taluseisuse laste juures ka see, et naad wõera inimesele kõne sees mitte „teie“ ei ütle waid alati „sina“. See ei tohi nõnda mitte olla ega jääda. Kõige Euroopa õpetud rahwa juures on see pruugiks ja wiisiks wõetud, et wõera, auusama ehk suuremat sugu inimesele peab kõneldes alati „teie“ aga mitte „sina“ ütleva. Nõnda olgu siis see ka meite ja meite laste juures.

Sugulaste, sõbrade ja oma kodu inimeste wahel jäägu ja olgu ikka see sõnake „sina“ kõne sees pruugitawaks, aga wõera ja suuremat sugu inimesega kõneldes ei mitte „sina“ sõnake, waid see sõnake „teie“. Meie peame jo waratselt last õpetama wõera ja oma inimese wahel wahet tegema. Koolmeister ja wanem ärgu salligu siis tiialgi, et laps wõera inimesele „sina“ ütleb, ka koolmeistre enesele peab laps kõne sees „teie“, aga ei mitte „sina“ ütleva. Siin saawad koolmeistred nüüd ütleva: „Ei kullakene, ei wõi meie seda lastele õpetada ega ütelda, siis hakkawad lapsed meid põlgama ja ütleva, et koolmeister on uhkeks läind, ei taha enam sina olla waid teie ja nõndasamute saawad ka lastewanemad meite wastu kiskendama.“ Siin ei taha nende ridade kirjutaja mitte hakata koolmeistretetele wasta waidlema, waid tahab õige wagaseste kõnelda, kuidas ta oma koolis on siiasaadik teinud. Kui ta uut kooli aastad alustab, siis kõneleb ta muu õpetuste seas ka sedawiisi laste wastu: „Armsad lapsed! Leid on teie armsjad wanemad siia saatnud, et teie minu kääst Sumala abiga kõik seda õpite, mis teil elu sees tarwis ja kasulik on. Õpetus on üks kallis asi. Kallist asja ei saa aga mitte ilma waewata kätte. Nõnda saab ka teil, armsjad lapsed, siin koolis ka õppimisega waewa olema. Igaüks aga, kes waewa kardab, see ei saa ka midagi head asja kätte. Kes aga aegsaste õpib kõik waewa rõõmuga kandma, sel on kõik waewad kerged kanda. Nõnda on ka teiega, armsjad lapsed, lugu. Teie tahate jo isegi ilma ütlemata heaks ristiinimeseks kaswada, sellest Sumalal ja inimestel hea meel on. Seepärast ärge põlgage mitte seda weidikest waewa, mis teil õppimise juures on, waid wõtke hoolega kõik seda õppida, mis ma teile jaan Sumala abiga õpetama, siis saab teil õppimine kerges minema, nõnda et teil rõõm on õppida. Siin koolis ei saa mina teile, armsjad lapsed, mitte üksinda katekismust, piiblitlugu, kirjutust, rehkendust ja muud sellest jarnast õpetama, waid ka head eluwiit ja kombet. Nõnda tahan ma teile ka õpetada, kuidawiisi teie peate kõndima ja oma liikmeid liigutama, kuidawiisi teretama ja wiisakaste kõnelema j. n. e. Ärge pange, armsjad lapsed, seda siis mitte imeks, et mina teile ka niisugust asja õpetan. Enne wanaste ei olnud mitte niisuguseid koolisid ega koolmeistrid, kust teie wanemad seda oleks wõinud õpida, seepärast saada-

wad nemad nüüd teid siis siia minu juure kooli, et teie kõik seda minu käest õpite, mis teie isa ja ema mitte teile ei mõista ega ei saa õpetada. Mina olen teile nüüd isa ja ema, kelle sõna teie peate kuulma ja käsku täitma, nõnda kui seda Jumal käsib: „Kuulge oma õpetajaid ja wõtke nende sõna.“ Kes siis mitte minu sõna ei kuule ega käsku ei täida, seda pean ma südame waluga karistama. Urge mõtelge mitte, armsad lapsed, et ma seda last, keda ma karistan, põlgan ehk wihkan; ei nõnda ei ole mitte. Teie olete mulle kõik wäga armsad lapsed. Seda, keda ma aga mõnikord saan tema sõnakuulmata oleku, laiskuse ehk üleantuse pärast karistama, teen ma seepärast, et sest lapsest wõiks hea laps saada, sest sõnakuulmata olek, laiskus ja üleantus on ühed wäga halwad asjad Jumala ja inimeste ees. Nõnda on siis minu kohus kõik seda teie küllest äraiskuda, mis teile kahju teeb ja saadab. Kes heaga ennast mitte ei lase õpetada, seda pean ma südame waluga ja suure kurwastusega karistamise läbi õpetama. Olge armsad lapsed sõnakuulelikud, ja tehke kõik seda, mis ma teid käsin ja õpetan rõõmuga, siis ei saa ka iialgi karistust minu juures teie wasta ette tulema, sest karistus ehk trahw on üks hirmus asi, keda mina täieste wihkan.“

Siin on saanud nüüd näidatud, kuidas nende ridade kirjutaja omas koolis kooliõpetust lastega alustab. Igal ajal, kus ta juhtub nägema, et laste seas wõerite mõtted tema õpetuse ehk trahwimise üle tõusewad, seal ta seletab, õpetab ja maanitseb jälle. Tah ta peab Jumalat tänades tunnistama, et tal witsakimpu, üleühtse kõik muud nuhtlust wäga weidi tarwis läheb. Koolmeistred! maanitsege teie kõik selle wiisiga lapsi; ei mitte üksinda lapsi, waid ka lastewanemaid pühapäewa õhtate tundidel, ja ka muul ajal, kus teie nendega kokku puudute. Kui teie sellewiisi peal lastele ja lastewanematele selgeste äraseletate, mis ühe koolmeistre õigus ja kohus on lapsega teha, siis saawad kõik wõerite mõtted, wiha ja kiust koolmeistre ja kooli wasta ära kaduma. Igaüks wanem tahab jo omast lapsest head last kaswatada, igaüks laps tahab jo ka isegi heaks lapseks saada. Ega wanemad ja lapsed siis omete mitte nii mõistmata togad ei saa olema, et naad sest mõistlikust koolmeistre seletusest aru ei saa? Armsad koolmeistred! wanemad ja lapsed saawad tõeste

niisugusest seletusest, mis ühe koolilapse ja koolmeistre kohus on, arusaama, ja naad saavad seeläbi edespäi alati lastma rõõmuga ja rahuga koolmeistred seda teed käia, mis koolmeistrel käia on; pealegi saavad lapsed wanemast peast meid meie õpetuse eest tänama. Mitmed koolmeistred ja lastekaswatajad meite seast wõiwad seda ka jo nüüd tõeks tunnistada, et naad on rõõmu leidnud ja tunnud mitmest oma koolilapsest, kes nüüd jo täis kasnud inimesed on.

VI. Suitsetamine.

Wäga sagedaste on weikestel poisikestel, kes weel ise heaste ei mõista nina tatist puhtaks pühkida, jo sigarid ja piibud suus näha. Pealegi on weel imekspannes kuulnud ja nähtud, et wanemad mõnes kohas weel seetarwis pojakesele raha ja tubakad andwad. Eest kõigist ei ole siin mitte tarwis palju kõnelda, waid saagu õige lühidelt üteldud, mis üks õige wanem ja üks õige koolmeister ühe niisuguse piibu ehk sigari tõmmaja poisikesega peawad tegema: Number esimine töö on: sigar ehk piip suust maha wiata, ja jalaga peale astuda; ning number teine töö on: filmapilt põletamata kasetuha plaastrid pehme koha peale wõida. Noh, meie tahaksime ometi näha saada, kas see rohi peaks aitama wõi mitte.

VII. Puhtus.

Mis on meite talurahwa juures mõnes kohas puhtuse poolest tähele pandud? Eõõgilaud ni robane ja ilane et aja labidaga kõntsa korrad lahti, kui tahad teda pesema hakkata. — Eõõgiwaagna sees oli esite kõrt, siis leem, peale seda piim j. n. e. Muidugi mõista ikka ilma pesemata kausi sees. Nõnda wõib siis alati ühes niisuguses majas kausi äärte pealt selgeste lugeda, mitmed sõõgid nädalis kaunis on käinud. Sga sõõgi aeg ütleb ema tüdrukule ehk tütrele: „Mis ja ilma asjata hakkad pesema, sõõl oli jo eila kaunis.“ Nõndasamasugune lugu on ka lusikatega ja muu sõõgi nõudega. — Säng seisab nagu sea pesa nutas, kuhu kanad päitsilaua pealt

fiise situwad; piima püttil fihhiseb hallitand koor peal; ukseefine ja õuu elaja sõnnikuunikuud täis; lastel on pead sarwes, nägu, kael ja käed ropased, nina ja lõug ilased, mustad särgid jo kolm nädalid selgas j. n. e. Kui juhtub niisuguses majas keegi hakata natuke puhastama, siis on lija ja kära: „Ega siin Saksa maja ei ole, kes talutuas wõib puhtuse peale mõelda? ehk kust aega wõtta puhastamise tarwis?“ Siin on teile, armsjad laste kaswatajad, mõni asi nimetadud, mis meite eneste, ehk weel parem ütelda, meite laste juures tuleb parandada. Elajas pasandab oma aseme ära, ta ei waata mitte seepeale, kas laut ja ta ase puhas wõi mitte. Ega inimene siis ometi elaja wiisi ei wõi elada? Inimene on walguse ja puhtuse laps, seepärast peab ta ka kõff oma elamist puhtas korras pidama. Eõõgi lauda ja nõusid peawad lapsed aegsaste õppima iga pärast jõe pesema. Lapsed peawad õppima iga homiku ise aset ülestegeama. Naad peawad tek sängile peale laotama, ja muud riided warnade otsa panema, tuba tolmust ja ämbliku wõrgust ärapuhastama. Meite lapsed ei tohi siis mitte luuda lasta nukas laiskleda, waid sellega jo õige aegsaste õppima ümber käima. — Tütarlapsed peawad aegsaste õppima piimaga ümber käima. Naad ei pea mitte lastma koori piima peal ega kernus üleliiga happuks minna, waid jeda aegsaste wõiks tegema. Piim peab kange juwe kuuma ajal paraja sooja ja wärske õhu kääs keldris seisma (arwata 3 ehk 4 kraadi soojuses), siis tuleb hea pakš koor piimale peale. Kõik jeda peawad tütarlapsed hästi mõistma teha. — Lapsed peawad iga hommiku ennast ise pesema: kääb, filmad, kael puhtaks, ja iga lauba kõik ihu üleültse, olgu rehetuas ehk saunas ise pesema, ja siis puhas särk selga. Ei tohi lapsel riided mitte lohakile ega äramustatud olla. Muidugi teada, et rehtede aeg saawad riided äramustatud; aga ega siis meie omete mitte ühtepuhku reht ei pekka? Olgu meite toad kül wanad, olgu lastel wõi ka koti riidest särgid selgas, ehk olgu tek sängi peal ka neist kõige jämedamast taku lõngadest kootud, aga puhtad peawad naad olema, sest inimene ei ole mitte elajas. Kuule koolmeister, kui so koolilapse filmad ja kääb ehk kael mustad on, siis wii teda kõõki ehk rehetuppa, lase ta toob omale seal ise wet, kui aga laps wäga wäeti weetoomise tarwis on, siis anna sina ise talle wet ja nuustikud, ning lase laps peseb ennast ise ilusaste puhtaks.

Tõeste so lapsed saavad siis edespäi alati puhtalt kooli tulema. Kuidas on meite koolis käia laste raamatutega lugu? Sügise sai lapsel uus raamat antud, kewade on raamat nagu laua pühkimise nuustik. Seal piritseb siis laps jälle: „Si ole raamatud!“ Kuule armas laps wane ja koolmeister, see on nüüd tõeste jälle sinu süüd! Sina ei pea italgagi sallima, et laps oma raamatu lehed ärranõrtsutab, katki rebib ja tindi ehk pliiatsija siblijala märklisid täis maalib. Raamatud peab laps kõik kooli aeg puhta hoidma, nõnda et laps teda ka weel wanast peast võib pruukida. Ma ei hakka sest asjast teile mitte enam pikemalt kõnelema, waid ütlen: õpetage, armsad laste kaswatajad, lapsi puhtust armastama. Kui sa, armas koolmeister mõtled: „Ega see minu laps ei ole, ja ega tema raamat minu raamat ei ole, kui ta seda äraritub, siis teeb ta jo omale ja oma waneemale kahju; ehk mis see minusse puudub, et laps must on?“ Si, armas koolmeister, kui sa sedawiisi arwad, siis sa ei kõlba jo mitte sugugi koolmeister olewad. — Pea meeles: Summal on sind pannud palju laste isaks, seepärast kaswata, õpeta, maanitse, noomi ja juhata sa neid nagu oma lihaseid lapsi.

VIII. Halwad sõnad ja wandumine.

Meite päiwil on jo halwa sõnade ja wandumise poolest lugu nõnda kauge, et halbu sõnu ja wandumist enam sugugi inetuks ega halwaks ei peeta, waid seewasta arwatakse halwad sõnad ja wandumise sõnad ainult ja hädalt igauhe jutule heaks joolaks olewad, ilma kellela midagi ei saa kõneldud ega tehtud. Näituseks saagu siin mõni paar halbu ja wande sõnu nimetud: hirmhammas, punsilmi, lurjus, mõrdmagu, krihwand, tainapea, saadan, kurat ja palju muid niisuguseid sõnu. Kui keegi karmeste kõnnib, siis ööldakse nagu koerale: „Wuta, as, õrr.“ Palju muid sellesarnatseid halbu kõnemiisi on meite rahwa seas. Wandesõnade seast on mitmel see sõna k u r a t juba nõnda ta luu ja liha sisse kasnud, et ta enam ei saa ilma selle sõnata ka mitte seda kõige wähemad asja kõnelda ega ütelda. Meite lapselised aga kuulawad kõik ilusaste pealt, näawad wanemaid inimeisi, ka isa ja ema ees wanduma ja halbu sõnu ütlewad, ning teewad seda siis ka järele, mõteldes:

"See on jo kõik hea, mis isa, ema ja teised inimesed ees teavad!" — Nõnda tulevad siis lapsed halvad sõnad suus ja südames kooli. Naad koolmeistre kuuldes ei ütle mitte halbu ega wande sõnu, ei kõnele ka koolmeistre kuuldes mitte hooramisest ja muist häbematast asjust, sest et naad seda teavad, et koolmeister niisugust asja ei salli; aga lase naad isekeskis neist asjust kõnelema hakkama, küll siis saad näha, mis lapsed on sulastest ja tüdrukutest, isast ja emast, õest ja wennast õppinud.

Ei, armsad laste kaswatajad, ei see ei tohi ega pea kellegi juures nõnda ollema ega jääma, weel kõige wähem meite laste juures. — Kõige meite (s. o. koolmeistrete) kätte on meite rahwa ja laste õpetamine Sumalast ustud, siis ei pea meie mitte mingisugust halba eluviit ega halbu sõnu sallima, waid püüdma neid igapidi täie inimeste juures wähentada ja laste juures neid täieste ära kaotada. Kuidas wiisi peame seda tegema, teame jo ise küllalt. Et teie peame ise kõik halbu sõnu täieste wihkama, ja teie peame neid, kelle suust halbu sõnu kuuleme, noomima ja õpetama. Koolmeistred noomigu ja õpetagu halwa sõnade pärast pühapääwa õhtatel palwetundides wanemid ja nooremid inimesi ja koolis jälle lapsi.

Ei saagu jälle üks lühike õpetuse kõne selle raamatu kirjutajast ette pandud, kelle järele meie omas koolides peatšime halwa sõnade üle kõnelema: „Armsad lapsed! Mõne suust on teie seas kõrwalises kohtades halbu sõnu ja lorikõnesid kuulda, n. k. saadan, lits, kurat j. n. e. Seda ärge tehke teie iial ega elades, sest seda ei salli mitte Sumal. Kui sina, armas laps, niisugusid halbu ja inetuid sõnu kodu oma wenna, õe, sulase, tüdruku, isa, ema ehk wõera suust kuuled, siis ära wõta sina neid sõnu mitte oma suhu, waid õpeta oma wenda, õde, sulast ja tüdruku üteldes: „„See sõna on halb, efs sul häbi ole ka niisugust sõna suhu wõtta?““ — Kui sina kuuled lori ja häbemata kõnet hooramise ja muu sellesarnaste asjade üle, siis hoi ennast sest kaugel ja ütle lori ja häbemata jutu kõnelejale suu sisse: „„Ära kõnele seda, see on inetu, halb ja häbemata jut!““ Küll saawad naad teid teie õpetuse pärast esiti pillama ja naerma. „„Ennähtatnina, kas sina paremine tead?““ — Minu armsad lapsed! ärge laske ennast niisuguste ütlemistega mitte ärahirmutada,

fest Jumalat peab rohkem kartma kui inimeisi. See sulane, tüdruk, sinu õde ehk wend, kes sind esite so õpetusse pärast pillkas, see tunneb ometi pärast omas südames häbi ja hakkab oma halbu sõnu aegamööde põlgama, ja see on hea." Nõnda on üks koolmeister oma koolilapsi õpetanud; wõtkem meie siis ka oma koolilapsi nõnda õpetada. Kõige rohkem wõtkem lastele halbu sõnu teise ja kuuenda käsu seletuses hirmsaks ja halvaks teha, et lapsed tõeste ka südamest wõtaksid halbu sõnu ja lori kõnesid põlata ja wihata. Sellesama wiisiga õpetagu koolmeistred, kooliwanemad ja wõõrmündrid ka kõiki kodurahwast halbu sõnu ja lori kõnesid wihkama ja põlgama, ja seda aitku Jumal, et see wõiks korda minna. Kui aga mõne lapse juurest ei taha halwad sõnad maanitsuse ja hea sõna läbi mitte kaduda, siis toogu koolmeister ja lapse wanem witsakimp tuppa. Mis witsakimbuga tuleb teha, seda jättem meie ise eneste teada.

IX. Waletamine ja wargus.

"Natukene waletada ja natukene warastada on nagu pool adramaad!" Nõnda kuuleme waletamist ja wargust heaks kiitwad, ilma kellela ilmas läbi ei pea jaama. Kurwastusega peame tõeks tunnistama, et meie rahwas on waletamise ja warguse poolest õige hukas. Mõnes kohas ei ole enam mitte ühte ainsamad maja ega peret leida, kus mitte waletamist ja wargust ei oleks. Poisid ja tüdrukud, peremehed ja perenaised, wabadikud ja poisid, ühesõnaga, kõik wanemad inimesed waletawad ja warastawad ees ja lapsed tagast järele. Perenaine küsib tüdrukult: "Kas wafika ärrajootsid?" "Jah jootsin ära!" wastab tüdruk, aga ta ei jootnud mitte, waid tahtis wafikad weel pärast joota. Sulane puhastab linu. Puhastamise juures libiseb üks linapeo ilmatedmata sulase püksireide. "Ega see wargus ole, et ma ühe weikese linapeo kogemata rehest siia laudal akka tõin, peremehel on jo neid üleliiga palju", ütleb sulane iseeneses linapeo roowilattide wahel toppides. Isa waletab emale, ema waletab ja petab isat, ja õpetab ka walet lapsel, ning on rõõmus, kui laps seda kõik teraseste mõistab. "Juku ae", ütleb ema, "kui isa küsib kuhu An läks? siis ära ütle mitte, et ta Altotja rah-

wale läks, waid üttele, et ta Wäljarahwale läks!" Laps on 10 aastad wanaks saanud, ja hakkab nüüd täis walet ja wargust, keda ta sulastest, tüdrukutest, isast ja emast kodu on õppinud, koolis käima. Wanem jättis last mõneks pääwaks koolist kodu. Kui laps nüüd jälle kooli läks, siis kinnitas ema lapsele kõwaste, et ta pidi koolmeistre küsimise peale kostma: „Ma olin haige!“ —

Koolmeistred! teie wõite küllalt juttusid kõnelda sest, kuidas teie mõne kangekaelse lapsega olete waielnud, kes oma walet kõige wiisi peal püüdis teie silmade ees tõeks teha. Mõni saab ehk meite seast mõtlema: „Ega weike wale wale ei ole, ja ega weike wargus wargus ei ole. Seda ei wõi iialgi warguseks nimetada, kui üks laps teisel lapsel sallaja poole krihwli otsakese ära wõtab, ehk kui sulane peremehel ühe raudnaela salaja ärawõttab, ehk kui perenaene saunanaese kana pesa ülesleidis, ja sealt seest ühe muna ärawõttis, keda ta oma kana muna ütles olewad, ehk ta kül teadis, et see tema oma mitte ei olnud!“ Armas sõber! kes sa sedawiisi mõtled, ma tahan siru kääst küsida: Kus kohal Pühakiri ütleb, et weikest walet ja weikest wargust Sumal sallib? ei kustil kohas; Pühakiri keelab kõik walet ja kõik wargust täieste ja kohalt ära. Armsad laste kaswatajad, palume mitte pahaks panna, kui meie wale ja warguse pärast ka mõne sõnakese eneste südame kohta ütleme. Meie, kes meie lastekaswatajad ja koolitajad oleme, ka meite juures tuleb walet ja wargust ette. Meie oleme mitut kuulnud meite seast walet kõnelewad, kül kodu ja ka mõnes muus paigas. Spetaja härrale, ehk mõne muu inimesele oleme üht asja nõnda ja nõnda kõnelnud, aga see asi ei olnud mitte täieste nõnda, waid seal olime oma kasu pärast mõne wale sõnakese juure pannud. Koolitunnid pidid täieste saama peetud, aga meie wiitsime koolitunnist muißt aega oma talitust talitades ära, ja seda peab ka nimetama warguseks. Palju muid sellesarnatsid asju oleks meil nimetada, mis meie aga siin nimetamata jätame. Armsad lastekaswatajad! meie oleme nüüd nõnda wale ja warguse asja meite rahwast ja lastest nimetanud, nüüd wõtkem tähele panna, kuidas meie neid kahte asja peame äraaotama:

- 1) Peame meie ise kõige meite lastele ja rahwale eeskujuks elama, nõnda et meite eneste juures ei

- mötetes, sõnades ja tegudes mingisugust wale, pettuse ja warguse asja ette ei tule,
- 2) Peame meie lapsi ja wanemaid inimeisi hoolega õpetama maanitsedes ja paludes walet ja wargust wihkama ja põlgama. Koolmeistred tehku seda kõige rohkem seitsmenda ja kaheksandama kásu seletuses,
 - 3) Peame meie neid lapsi, kes maanitsusest ja õpetusest midagi ei hooli, witsa läbi õpetama walet ja wargust wihkama.

Siin wõtkem ühe koolmeistre koolipidamisest näitust tähele panna, kuidawiisi ta oma koolilastega on teinud, kelle juures wale ja wargus ei tahtnud ära kaduda:

Wanasõna ütleb: „Kes waletab see warastab“, ja sel sõnal on enamiste ikka õigus olnud. Walet peab niisama suureks süüks pidama nagu wargustki, sest Pühaskirjas ei seisa kuski õöldud, et wale weiksem süüd on kui wargus. Kui koolilaps on koolmeistre ees waletanud, siis wiigu koolmeister teda kõrwalise paika, s. o. sinu kambri ja maanitsego ning noomigo isalikult teda seal õige kõigest jõust, et ta edespidi ikka wõtaks töt kõnelda ja rääkida. Wiimate küsi siis tema kääst: „Kas lubad nüüd alate töt kõnelda oma isa, ema, minu ja kõige muu inimeste ees? kui ja seda lubad, siis anna mulle nüüd kät ja üttele ja!“ Laps annab kät ja üttele ja. See peale üttele nüüd jälle sina: „Sa oled nüüd minu, oma koolmeistre ees ja Jumala kuuldes lubanud alate töt kõnelda ja rääkida. Kõl tulewad sul aga pääwad ja tunnid, kus sind saab inimestest ehk so oma kurjast südamest tahtmisest kihutud walet rääkima; pea sa aga omast töötusest kinni ja ära räägi mitte iialgi walet, ja seks aitagu sind Jumal.“ Kui aga selle lapse juures teistkord waletamisest sinu ees ette tuleb, siis too witsakimp tuppä, ja mis siis sünnib, seda tead isegi. Just nõndasamute tee sina ka wargusega. Selle ramatukese kirjutaja on seda tähele pannud, et neljafilma al maanitsemine lapsele nõnda wäga südamesse läheb, et ta filmaweega andeks palub, ja nuttes lubab ei enam iialgi waletada ega warastada, ja nõnda on ka enamiste sündinud. Nõnda on nimetud koolmeister teinud, ja seda kõige parema wiisi leidnud olewad; kes aga weel paremad teab, see üttele. —

Argem jalligem iial ega elades laste juures walet ega

wargust. Olgu see wale ehk wargus kes teab kui weike, kisu teda lapse südamest kõige juurtega wälja ja hukka teda ära. Sga puu, mis kaswama hakkab, on esite weike. Nõnda on laste juures ka wale ja wargusega lugu. Kes hobust warastab ja aitu kisub, ega see esimest kord ei warasta, ta on jeda jo koolis alustanud pliiatsitega ja sulgedega. Sa fina lapselaskwataja nägid seda, ja ütlesid weikse süü olemad!!!

Wõtkem armsad koolmeistred pühapääma palwetundides wale ja warguse pärast lastewanematega kõnelda, neid noomida ja maanitseda oma lapsi tõsitusele kaswatada, et wanemad igauht weikest walet ja wargust, keda naad oma laste juures juhtuwad leidma, wõtaksid täieste ärahawitada. Kui aga wanemad ei ole mitte walet ja wargust lapse juures ärahawitanud, siis tee fina jeda, armas koolmeister, armu ja karistuse läbi. Sa jeda aitku Sumal, et see wõiks meil korda minna.

X. Poiste ja tüdrukute halwad eluwiihid.

Mitmes kohas on noore rahwa juures see inetu ja hirmus wiis, et niipea kui poisid on leerikoolis ära käinud, siis hakkawad naad tüdrukute juures mööda külalakkasid magamas käima; heidawad seltsi, figarijun lõuge wahel, kübar teise kõrwa peal, lõõtsapillid träunudes kääs, ja nüüd „hõissa poisid“ mööda küla tänawad ööse edasi ja tagasi. Kui juhtuwad nägema wõeraid poisja, siis malgad kätte ja teine teist wuhweldama, kas wõi waeße omaks, nõnda et peale taplust mütsi puidi kõik külätänaw täis on. Siin peame ohkama: „Oh nõdrad lastewanemad, oh nõdrad ja waeßed walla walitsused, kes teie oma noort rahwast ei jõua walitseda!“ Mõnes kohas teewad noored rahwas kiiged wainu ehk koplil peale üles. Seal on siis jälle iga õhta kisa ja kára, taplust ja peksmist, wahel sekka ka hooa elu. Ka Mardi- ja Kadriantidid tehes tuleb mitmesugust patuelu meite noore rahwa juures ette.

Armsad lastekaswatajad! mis peame meie siis nüüd niisuguste asjade juures tegema? Meie ei tohi mitte wagaselt pealt waadata, waid peame wallawalitjustega ühes sõbralikus nõuus olles niisuguseid asju kaotama.

- 1) Peame meie noort rahvast õpetama ja maanitsema, et niisugused hirmsad patuelud mitte enam ette ei tule.
- 2) Peame meie noore rahvale näitama, kuidawiisi naad pühapääwa ehk ka lauba õhtatel oma aega peawad wiitma.
- 3) Peame wallawalitsustele nõuu andma, ja paluma, et naad wõtaksid igaüht õõse ümberhullujad poisist wangistamise ehk mõne muu trahwi läbi karistada.

Need on meite kolm punkti, kelle läbi wõime noore rahwa patu elu wähentada. Armsad lastekaswatajad! ärge pange seda mitte pahaks ega wõtke wihaks, kui mõned teise pere naabri noored inimesed, poisid ja tüdrukud pühapääwa õhtatel, ehk ka mõnel muul ajal, kus pääwa tööst on aega ülejäänud, sinu laste juure tulewad juttu ajama, ehk ühes koos mõnda ilmsüüta ilmliku ehk waimuliku laulu laulma. Eks see ole lõbus, ilus, kena ja hea, kui noored rahwas, tüdrukud ja poisid, i s a d e ja e m a d e silma al ühes koos rõõmsad on. Muidugi teada, peab wanem noore rahwa üle walwama, et nende keskes mingisugust häbemata juttu ega tegu ette ei tule. On magamise aeg kätte jõudnud, siis lahkugu naad ühest jeltst ära, ja igaüks mingu oma kodu lakka magama, aga mitte tüdruku juure wõera lakka jalga peale panema. Nii pea kui noor rahwas on leeris ära käinud, siis ei pea koolmeister mitte mõtlema: „Minu töö on lõpetud; kui noored wallatamad ehk häbemata tegusid teewad, ega see enam minusse ei puudu.“ Ei, armas ametiwend, see puudub küllalt meisse! Meie peame püüdma hoolt kanda, et se seeme, mis meie koolis laste südamesse külwasime, nüüd ka wilja kaswatab. Seepärast peaks koolmeister kõik noort rahvast pühapääwa õhtatel, ehk ka lauba õhtatel oma juure kookutoguma, neile karmid laulusid õpetama, neile seitungist, kasulikuisi Sumalafõna ja ilmliku raamatutest ühte ja teist õpetliku tükki ettelugema, ja seda mõne sõnaga äraseletama. Niisuguse noore rahwa kokkutuleku peal kõnelgu koolmeister ka eluwiiside pärast, kiitku mis hea, ja laitku mis halb. Ka aeagu noored rahwas eneste wahel lõbusad juttu. Noore rahwa eneste lõbusa juttude üle peab koolmeister terawa silmaga walwama, et naad midagi loba ehk paha juttu ei räägi. Kui näitab see

süntsa olema, siis valmistagu koolmeister noore rahwaga ühes seltsis lastepidusid. Niisuguse pidude tarwis korjaku koolmeister noore rahwa ja laste kääst kopik haawal raha. Selle rahaga ostku koolmeister saia, tehku oma tehtud õlut, ja muretsegu ehk ka weel muud asja, mis noore rahwa ja laste pidu peal tarwis on. Niisuguse pidu peal saagu rõõmsaid laulusid lauletud, süntsaid lastemängusid mängitud, poisid turnigu j. n. e. Niisuguse laste ja noore rahwa pidu peal peawad koolmeistrel jälle filmad igal pool noore rahwa ja laste ees ja taga olema, et noor rahwas ei hakka eest ja tagast üleslööma, ehk teise sõnaga ütelda, et midagi paha asja ette ei tule. Wõõrmündrid ja kooliwanemad peawad niisuguste noore rahwa kokkukäimiste juures koolmeistrel igal pool sõna ja teoga abis olema, sest see on jo ka nende amet ja kohus. Sellewiisi peal saawad tõeste kõik õõsesed ümberhulkumised ja pahad kokkukäimised ära kaduma.

Kui kuskilgi noored rahwas on kiige ülesteinud, ja naad kiige juures ilmsüüta laulusid laulwad ja ilmsüüta rõõmsad juttu ajawad, noh see ei tee neile ega kellegi muule paha, waid see wasta ilmsüüta rõõmu, ja ilmsüüta rõõmu lubab Jumal. Et aga nüütsel ajal kõrtsi ja küla kiikede peal poiste ja tüdrukute wahel saab filma ja libahimu mõtetes ja kõnedes äratud, seepärast saagu niisugused kiiged igal pool täieste ära kaotud.

Ka see on meite noore rahwast halb eluwiis, et naad suure edemuse himutega riiete uhkust taga ajawad. Niipea kui näawad mõnel inimesel uutmoodu imestamisewearit riide hily seljas olewad, siis, jah siis jookstakse rätsepate ja õmblejate järele, nõnda et õõse und filma ei saa. Ja nüüd, niipea kui uutwiisi õmmeldud riidetüki on kätte saanud, siis ei kõlba wana riided enam kuhugi. Ka selle asja poolest peaksid wanemad noorel rahwal weidike rohkem aega päitised peas pidama, mis mitte kahju waid kasu saaks tooma.

Palju wanemaid wiitwad oma lapsi kõigist üheks ehk paariks aastaks linna kooli, mõteldes ja lootes: „Oh kui mo poeg ja tütar jo Saksakeelt mõistwad kõnelda, siis on neil tarkust küllalt.“ Armas lapsiwanem! linna uulitsakoerad, farmantfikad, pääwawargad ja liiderlikud tüdrukud mõistwad ka Saksakeelt, aga kus on nende tarkus ja auus elu? — Nõnda näame siis, et wõeras keel iseenesest ei anna kellelegi

tarlust. Sgaüks laps, kes lühike aeg linna koolis on olnud, saab omale väga suurt kahju. Laps õppis need paar aastad kül ka natuke mõne sõnakeste Saksa keelt porssima, aga muud kallid õpetused on tal kõik kõrwast mööda tuulde läinud. Oma Saksa keele porssimisega linna elu nähes on laps õppinud Gestikeelt põlgama, ennast uhkeks pidama, jah ennast kodurahwast suuremaks hoidma, nõnda et ta enam ei taha maa tööd teha, waid wedelemisega leiba teenida. Sinu tütar peab siis ennast linnawiisi riietega mamslikks ja preilikks, kes kül weel klääsakna taga nõela liigutab, ja poole tosinat osa sõrmussid sõrme seadab, aga lehmälüpsikust enami midagi ei taha teada. Sinu poeg on õppinud figari junni suus pidama, õlut ja mõnda muud asja jooma. Jah nõnda wõib ka siis sinu laste kohta laulda:

„Mis on Kaewu Kaarel saand,
Et ta lapsi koolitand.“

Armsjad lastekaswatajad! seatkem omale tublid kihelkonna tütarlaste koolid, seatkem ka oma poislaste kihelkonna koolid parema järje peale, siis wõib so laps paari aastaga weiksema kuluga kihelkonna koolis head õppust saada, ja kui ja teda kauemine weel kihelkonna koolis koolitad, siis wõerast keelt ka, ning so laps on üheks tublikks inimeseks kaswatud.

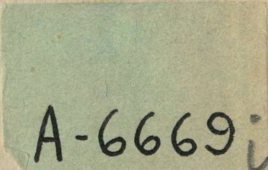
XI. Mõni lõpetuse sõna lapsewanemale.

Mis sel raamatu kirjutajal laste eluwiiisidest lastekaswatajale oli ütelda, seda on ta nüüd kõik ütelnud. Mutku niipalju tahtis ta weel kord meite kõikide kohta öelda, et wõtkem ise lastele kõiges eluwiiisides heaks eeskujuks elada, sest laps on nagu ahw, mis asja wanemad näeb ees teggewad, seda püüab ta ka järele teha.

Armsjad lastewanemad, koolmeistred ja wõõrmündrid, kooliwanemad ja wallawanemad! Meid on kutsutud ja seadetud Jumalast selle ameti peale lapsi õigeks ristiniimeseks õpetada ja kaswataada. Seepärast on meite püha kohus kõigest jõuust ja wääst püüda kõik halptust ja kurjust meite laste küllest maha kiskuda. Noore rahwa ja laste eluwiiiside üle oleme meie siia saadil sagedaste pahandanud ja kaebanud. Ei, armsjad lastekaswatajad, ei meie oh ja ah

ei aita midagi, waid meie peame ise tugewaste kät adra külge panema. Kuidawiisi see peab sündima, seda olen ma meile selles eluwiiiside raamatukeses püüdnud näidata. Kui meie igäüks kõigest jõuust ja wääst püüakšime halba eluwiiisid meite laste juures wähendada, tõeste meite laste eluwiiisid oleks palju paremad kui naad praegu on. Wõtkem siis nüüd meie igäüks seda kindlad nõuu edespidi kõige meite lastele suurema hoolega paremaid eluwiiisid õpetada, kui see siia-
saadik on sündinud.

Kui aga meite seas mõned niijugused on, kes sest midagi suurt ei hooli, kas meite laste eluwiiisid halwad ehk head on, tõeste, seda lapsewanemad ja koolmeistred ei ole mitte Sumalast lastekaswataja ameti peale kutsutud, waid kuradist!

A-6669;

— e o e —